

УДК 94 (477) : 008 (477) (043.5) Аркас

ВИЗНАЧНІ ПОСТАТІ РОДУ АРКАСІВ

Юлія Мартинюк

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
Україна, 54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24
e-mail: yuliia512martyniuk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5738-2773>

У статті розглядається історія родоvodu Аркасів. Через огляд біографічних портретів роду Аркасів надається можливість відтворити процес історії нашої країни, і саме крізь призму особистості представника роду можна відкрити епоху, погляди та переконання, філософію життя та цінностей. Заслуги і здобутки роду Аркасів перед Україною є неоціненними, адже всі його представники зарекомендували себе як активні діячі вітчизняного національно-культурного процесу. Зазначено, що саме своїм високоморальним якостям, професіоналізму та повній віддачі обраній справі, відповідальності та порядності, вони посіли належне місце в історії Миколаєва й України у цілому. Кожне покоління цього роду репрезентувало особистість, що брала участь в історичних процесах XIX-XX ст.

Ключові слова: Аркаси, біографічний портрет, Південь України, Миколаїв

Серед народів, що безпосередньо брали участь у розбудові півдня України, одне з вагомих місць займають греки. Вдало асимілюючись у Російській імперії, до складу якої входив на той час український Південь, вони формують прошарок етносоціокультурної еліти України, не розгубивши при цьому унікальність і самобутність своєї національної ідентичності. Серед таких родів почесне місце займає рід Аркасів, окремі представники якого зробили значний внесок у розбудову нашої державності.

Через огляд біографічних портретів роду Аркасів надається можливість відтворити процес історії нашої країни, і саме крізь призму особистості представника роду можна відкрити епоху, погляди та переконання, філософію життя та цінностей. Заслуги та здобутки роду Аркасів перед Україною є неоціненними, адже всі його представники зарекомендували себе як активні діячі вітчизняного національно-культурного процесу.

Окремі аспекти проблеми розглянуті дослідниками Т. Березовською [15-20], Т. Бундюченко [23], А. Сацьким [36], В. Шкварцем [49-51].

Микола Миколайович Аркас належав до старовинного греко-українського роду Аркасів-Богдановичів з Чигиринщини, що нині на Черкащині. Наприкінці XVII ст. його дід Андреас Аркас, рятуючись від турецького геноциду, прибув з родиною до новозаснованого міста Миколаєва. Аркаси стрімко інтегрувалися в етносоціокультурне середовище Півдня України, який до українських визвольних змагань 1917-1921 рр. входив до складу Російської імперії. Дід М.М. Аркаса – Аркас Андрій (Андреас)

Еммануїлович у Миколаєві викладав історію та стародавні античні мови у новозаснованому штурманському училищі. Обидва його сини уславили себе самовідданою службою у Чорноморському флоті. Це Захарій Андрійович Аркас (1793-1866 рр.) та Микола Андрійович Аркас (1818-1881 рр.).

Дід М.М. Аркаса по материнській лінії – П.Г. Богданович, як і більшість української козацької старшини, пройшов процес коренізації у соціально-економічне середовище Росії, щоб здобути рівні права з російським дворянством. У результаті цих інтеграційних процесів представники родин Аркасів і Богдановичів зайняли престижні посади на російській державній службі.

Активне освоєння Причорномор'я та розбудова Чорноморського флоту позначилася на житті та діяльності родини Аркасів. У діяльності представників роду Аркасів можна простежити дві лінії: морську та гуманітарну. Предки М.М. Аркаса, що проживали у Греції, в основному займалися морською торгівлею, немало серед них також священників. Прибувши на Південь України, Аркаси продовжують займатися морською справою. Але вона отримує вже військово-морський напрямок, досягнувши в особі адмірала Миколи Андрійовича Аркаса (1818-1881 рр.) свого найвищого втілення. Йому вдалося побудувати стрімку та блискучу кар'єру.

Гуманітарна лінія виявилася у представників роду Аркасів, які займалися історією. Так, Захар Андрійович Аркас (1793-1866 рр.), рідний брат батька М.М. Аркаса, був автором першої ґрунтової праці з історії Чорноморсь-

кого флоту, прославившись ще й своїми археологічними дослідженнями. Батько став першим істориком Російського флоту. У його збірниках друкувалися численні наукові праці. Внук Микола Миколайович Аркас (1898-1983 рр.) створив в умовах української еміграції першу книгу з регіональної історії Півдня України «Історія Північної Чорноморщини. Від найдавніших часів до початку козаччини», яка побачила світ у 1969 р. в Торонто [8]. На думку дослідниці Т.В.Березовської, рід Аркасів сприймав і генерував всіма своїми представниками культурні й історичні цінності українського народу, палко служив державі та підпорядковував свої інтереси інтересам справи [19].

Слово «аркас» у перекладі з грецької означає «аркадієць». Воно пов'язане з назвою давньогрецької провінції Аркадії. Згідно легенди, жителі Аркадії відзначалися патріархальною простотою характерів, гостинністю, благочестям, сердечними відносинами один з одним і військовою доблестю [29, с. 49-50]. Як зазначає В. Томазов, перші відомості про представників роду знаходяться у візантійських літописах і документах X ст. [40, с. 25]. Більш точна генеалогія роду Аркасів починається з XVI ст. [43].

Основоположником вітчизняного родоvodu Аркасів вважається **Андреас Еммануїлович** (у Миколаєві став Андрієм) **Аркас (1766-1825 рр.)**, відомості про якого достатньо уривчасті. Народився у Греції, місті Літохоро, поблизу гори Олімп, у 1794 р. змушений покинути батьківщину разом з дружиною Асиміною та немовлям Захарієм внаслідок турецького геноциду й оселився у Миколаєві. Будучи за фахом священиком, завдяки високому рівню освіченості знайшов себе у викладацькій діяльності, зайнявши посаду викладача іноземних мов у Чорноморському штурманському училищі. Володів 12 мовами, був автором словників, а згодом став головним перекладачем Чорноморського флоту. Своїм синам зумів привити працьовитість, вимогливість до себе та почуття офіцерської честі [29, с. 49]. Завдяки успішній викладацькій кар'єрі, що згодом переросла у військово-морську діяльність, його сини Захарій і Микола теж долучилися до розбудови Чорноморського флоту.

Захарій Андрійович Аркас (1793-1866 рр.) – відомий як військовий, вчений, суспільний діяч, постає багатогранною особистістю з акцентовано свідомим прагненням служіння винятково інтересам Чорноморського флоту. Брав участь у російсько-турецькій війні 1828-1829 рр., відзначився при бомбардуванні

та взятті фортеці Варни. Далі служив на кораблях, протягом 1838-1852 рр. був членом правління Севастопольського воєнного карантину (у 1839 р. пішов зі служби за станом здоров'я). Зробив вагомий внесок у благоустрій морської бази та міста Севастополя, був одним з керівників будівництва Морської бібліотеки, а з 1851 р. її директором. Завдяки своїм зусиллям перетворив її у центр культурного та суспільного життя флоту та Севастополя. Під час Кримської війни організував евакуацію бібліотеки до Миколаєва, забезпечивши врятування культурних цінностей [14, с. 28].

У 1839 р. на суспільний запит зростання інтересу до вивчення археології, історії, нумізматики, архівних джерел створюється Одеське товариство історії та старожитностей. Лейтенант З.А. Аркас стає її найбільш активним членом. Воно відіграло велику роль у поширенні історичних та археологічних знань про Південну Україну завдяки збиранню, опису та збереженню пам'яток старовини, організації наукових експедицій і археологічних розкопок, виданню матеріалів історико-археологічних досліджень. Вагомий авторитет товариства підкреслюють його зв'язки з університетами тодішньої Російської імперії, а також зв'язки з науковими установами Греції, Італії, Німеччини, Угорщини, Польщі [39, с. 56-57].

У 1841 р. Одеське товариство історії та старожитностей звертається до адмірала М.П. Лазарева, який був на той час командиром Чорноморського флоту і портів з проханням доручити комусь з офіційного складу флоту зробити опис старожитностей Херсонесу, Інкерману та Балаклави. Це завдання було доручено З.А. Аркасу [30]. Внаслідок плідної роботи було створено працю «Описание Ираклийского полуострова и древностей его», яку надрукували у другому томі «Записів Одеського товариства історії та старожитностей» [2]. Слід зауважити, що ця фундаментальна праця має авторитет серед археологів та істориків.

Захарій Аркас був автором низки наукових праць, що зробили значний внесок в історіографію Причорномор'я й історії Чорноморського флоту: «История Херсонеса», «Сравнительная таблица Эллинских поселений по Эвксинскому Понту», «Начало учреждения Российского флота на Черном море и действия Черноморского флота с 1788 по 1866 гг.». А також проводив археологічні поїздки розвідувального характеру на Гераклійському півострові та предметно його вивчав [41, с. 268].

З 1860 р. йде у відставку з чином генерал-лейтенанта. За період служби удостоєний низ-

ки нагород: орден Святої Анни III ст., орден Святого Георгія IV класу, орден Святої Анни II ст., орден Святого Володимира IV ст. [34, с. 314-315]. Після відставки оселяється у Севастополі.

Відомий історик, археолог та археограф М.Н. Мурзакевич, сучасник З. Аркаса характеризував його як людину благочестиву та винятково трудолюбиву, що підтверджується всією військовою та науково-суспільною діяльністю останнього [38, с. 12].

Починаючи з народження **Миколи Андрійовича Аркаса (1816-1881 рр.)** у родині започатковано традицію одного з хлопчиків у поколінні називати Миколою, на честь святого Миколи Чудотворця.

Микола Андрійович Аркас – талановитий знавець морської справи, адмірал, генерал-ад'ютант, учасник російсько-турецької війни 1828-1829 рр., головний командир Чорноморського флоту і військових губернських міст Миколаєва та Севастополя [42, с. 79]. З 11-річного віку працював волонтером на гарматному кораблі «Императрица Мария» [48, с. 15]. Служив під командуванням російських адміралів Є.В. Путяніна та В.О. Корнілова, відзначався мужністю, енергією, сильною волею.

Саме при його адміральстві у Миколаєві почалося броненосне суднобудування та мінне виробництво, утворено Комерційний банк, відкрито ділянку залізниці Миколаїв-Знам'янка, утворені: реальне училище, фельдшерська школа та морехідні класи, почалося замощування вулиць, поставлено перший у місті пам'ятник адміралу О.С. Грейгу [27, с. 43-44], у 1876 р. започаткував щоденну пошту між Очаковом і Миколаєвом, у 1879 р. створено міську пошту [1, с. 4]. Удостоєний вищих російських нагород, до орденів Святого Олексія Невського включно.

Наукові здібності М.А. Аркаса знайшли своє відображення у статтях, що виходили у журналі «Морський збірник»: «Описание маневров двух соединенных дивизий Балтийского флота» (1853 р.), «Турецкий, греческий и неаполитанский флоты в 1852 г.» (1853 р.), «Размышления о приготовлении к дальнему вояжу» (1854 р.), «Испытания над гребными винтами на паровой канонерской лодке «Пострел», деланные в 1895 году» (1856 р.) [29, с. 52].

Одружений на Богданович Софії Петрівні, що походила зі старовинного козацького роду, була донькою флотського чиновника та статського радника Богдановича, переведеного у 1793 р. до Чорноморського флоту із бунчукових товаришів Полтавського полку [46]. Рід

Богдановичів згадується з XVII ст. у чигиринських і київських воеводствах. Самуїл Богданович був військовим суддею при Богдані Хмельницькому [44; 45]. Світогляд адмірала відкидав революційний шлях суспільного оновлення. По своїй суті він був еволюціоністом [17, с. 56]. М.А. Аркас був повністю занурений у свою роботу і був далекий від проблем українського пригнобленого національного статусу та не дивлячись на це, у його сім'ї стає можливим плекання національної духовності для свого сина М.М. Аркаса. Як зазначає дослідниця роду Аркасів Т. Березовська, у приватному житті М.А. Аркас був людиною цілісною, любив і поважав свою дружину, вбачав сенс життя чоловіка у служінні справі й опікуванні своєю родиною [18, с. 20].

Щоб уникнути плутанини та непорозуміння ще за життя М.М. Аркаса (1853-1909 рр.) щоб краще розрізнити Аркасів, батька стали називати Аркасом-першим, його сина – другим (1880-1938 рр.), а онука Миколу, позашлюбного сина доньки Оксани, усиновленого у трирічному віці – Аркасом-третім, іноді Аркасом молодшим (1918-1983 рр.) [50, с. 60].

Микола Миколайович Аркас-другий (1880-1938 рр.) – син М.М. Аркаса, народився у Миколаєві, увійшов в історію як український режисер, театральний діяч, полковник УНР. Слідуючи військово-морській родинній традиції навчався у Петербурзькому морському кадетському корпусі, в Єлисаветградському кавалерійському училищі, проходив службу у прикордонних військах Приморського округу, був ад'ютантом командуючого російськими військами на Далекому Сході, у 1906 р. звільнився у запас. Після служби зайнявся своєю улюбленою справою – театром, подорожує з мандрівними трупами. Любов до громадсько-просвітницької діяльності прищепив йому батько, М.М. Аркас і разом з ним він стає членом Миколаївської «Просвіти» та бере активну участь в її розбудові [24].

Під час Першої Світової війни був мобілізований до складу російської армії, служив у Дикій дивізії Чеченського полку [45]. З початком визвольних змагань українського народу його підрозділ українізовано та перейменовано на Полтавську партизанську кінну сотню, разом з якою він воював проти більшовиків під Києвом. Як згадує П. Скоропадський у своїх «Спогадах», М. Аркас один з перших зі своїм дивізіоном пристав до нього, але був і одним із перших, хто пішов проти нього із-за федерації з Росією [37, с. 157, 217]. У період Гетьманату М. Аркас був командиром кінного Переяслав-

ського полку армії УНР, командував кінним відділом охорони Центральної Ради та начальником конвою (особистої охорони гетьмана П. Скоропадського). У листопаді 1918 р. під час антигетьманського повстання він переходить на сторону Директорії та загону Січових Стрільців, командував Кінним полком Костя Гордієнка. Через рік М.М. Аркас з полком приєднався до 2-го корпусу Українського Галицької Армії (командував 2-м Кінним полком), яка у цей час укладає союз із Добровольчою армією Денікіна й оголошується владою УНР поза законом [11, с. 1323-1343; с. 1323]

Можна зауважити, що М. Аркас-другий не був у душі військовим, все ж-таки головним його покликанням був театр, жорстокі обставини того часу примусили його займатися воєнними справами. Але за будь-яких обставин він завжди і до кінця був вірним Україні.

Після закінчення військових дій повернувся на сцену. У 1920-1921 рр. актор і режисер пересувного театру І. Когутяка у Станіславі (нині Івано-Франківськ, у 1921-1923 рр. входить до трупи В.І. Косака у Коломиї [28, с. 648], очолював просвітянський театр в Ужгороді, пізніше український театр «Нова сцена», що діяв при філії «Просвіти» в Хусті, що був центром української театральної культури на Закарпатті [31, с. 326]. Цей театр і товариство «Просвіта» витіснялося просвітнім товариством О. Духновича, але М. Аркас завдяки своїй наполегливості у 1932-1933 рр. отримує дозвіл на організацію власного театру та ставить вистави, а восени 1934 р. відкриває Руський театр імені М.К. Садовського в Ужгороді [13]. М. Аркас-другий не лише займався режисурою, але й відзначався майстерною грою у виставах українського класичного репертуару: роль батька в опері М.М. Аркаса-батька, роль виборного у «Наталці-Полтавці» І. Котляревського і М. Лисенка, роль писаря у «Запорізькому скарбі», але найяскравіше його акторський талант відкривався в образі Івана Карася з опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського. Як свідчать спогади невідомої авторки під скороченням П. Щ-ка (імовірно П. Росіневич-Щуровська, яка у 1934-1936 рр. працювала і жила в Ужгороді, завідувачки місцевим хором в Ужгороді), у журналі «Наше життя» М.М. Аркаса «публіка знала, любила і звикла до способу його гри, що вкорінювалася протягом довгого часу за славним зразком із минулих часів» і про обурення місцевого населення, коли роль Карася в опері «Запорожець за Дунаєм» хотіли віддати іншому актору [32, с. 32].

Слід зауважити, що дружина М. Аркаса На-

дія Аркас (дівоче прізвище Народкова) разом зі своєю молодшою сестрою Марією (у майбутньому – дружиною К. Клепачівського, директора Державного банку УНР) теж служили при Генеральному штабі Армії УНР з початку організації української армії. Своїх дітей у М. Аркаса-другого та Н. Аркас не було, тому вони удочерили молодшу сестру Надії Марію, що зростала в їхній сім'ї. Удочеріння було суто формальною справою, і було викликано потребою загубитися в окупованому більшовиками Києві, адже до приходу червоних М. Клепачівська працювала у військовому відомстві УНР. М. Аркас-другий стане хрещеним батьком її доньки Софії, і Марія з гордістю буде носити подвійне прізвище Аркас-Клепачівська в еміграції в Америці [25, с. 55, 72]. Під час революції у 1919 р. з цілим поїздом скринь з паперами Українського Державного Банку, його працівниками та своїм чоловіком К. Клепачівським виїжджають до Польщі. І вже звідти, у 1925 р. Марія Іванівна з донькою їдуть до Миколи та Надії Аркас на Пряшівщину до Ладимирової у Чехословаччину, де вони живуть до 1929 р., а потім знову повертаються у Польщу [33, с. 44]. Цікавим є той факт, що у містечку Ладимирова Миколі Аркасу з дружиною Надією та його недавнім полковим священником Мироном Кривуцьким організована своєрідна «сільськогосподарська комуна». Суворі емігрантська реальність заставляла шукати способи виживання української інтелігенції на чужій землі. Як зазначають свідчення Софії Клепачівської-Чопівської, (доньки М. Аркаса-Клепачівської та К. Клепачівського) в їх сімейному архіві збереглася фотокартка тих років, зроблена у Ладимировій, на ній отець М. Кривуцький, М. Аркас-другий з дружиною Надією, М. Аркас-третьою, О. Аркас, О. Шестерікова-Аркас, М. Аркас-Клепачівська і С. Клепачівська [26, с. 59-61]. «Комуна» проіснувала близько 3-х років. І звідти М. Кривуцький виїжджає до Канади, Аркаси роз'їхалися до Праги, Ужгорода та Ченстохови.

Помер М. Аркас-другий раптово, від серцевого нападу. Похований на Зимовій горі м. Хуст. Відомий співець Закарпаття В. Гренджа-Донський зробив запис у своєму щоденнику, опублікованому через декілька десятків років в Америці: «Нагло, несподівано помер Микола Аркас – знаменитий актор, композитор, теперішній шеф-режисер «Нової сцени»... Перепрацювався, хотів закарпатське театральне мистецтво поставити на високий рівень, щоб воно в рідній державі його репрезентувало...» [26, с. 80].

Микола Миколайович Аркас-третій (1898-1980 рр.) – історик, філолог, доктор філософії Українського Вільного Університету у Відні. Народився у Миколаєві, навчався у миколаївській гімназії. У 1919 р. емігрував до Туреччини, в 1920 р. до Чехословаччини (Ржевнице), де прожив майже 30 років, навчався у Празі, в 1949 р. живе у Франції, у 1958 р. – прибуває до останнього свого пристанища – США.

Проходячи навчання на філософському факультеті Українського університету в Празі цікавився історією, архаїчним періодом та археологією. Під впливом лекцій професора В. Щербаківського про Троя у нього виникає ідея перекласти Гомерову «Іліаду» не відходячи ні на йоту від першоджерела. Підготовка до роботи йшла у 1930-1934 рр., проводилися правки у 1935 і 1937 рр., і вже остаточне корегування відбулося у 1953 р. у Франції [12, с. 86]. Праця отримала достойні оцінки вчених, Є. Маланюк у передмові до книги М.М. Аркаса писав, що робота є першою широкою монографією передісторичного та стародавнього періоду [22]. Вчений українського зарубіжжя, доктор Я. Пастернак відзивався про М.М. Аркаса як про передового українського історика античного та княжого періоду в еміграції та вважав його працю цінним внеском в історіографію України [21].

У 1954, 1955, 1963 та 1966 рр. на шпальтах «Визвольного шляху» виходять значні частини спогадів про М.М. Аркаса (1853-1909 рр.) з «Родинної Хроніки», над якою працював М.М. Аркас-третій. І хоча окремим виданням «Родинна хроніка» так і не була випущена, ці спогади є цінним історичним джерелом для створення цілісної картини про М.М. Аркаса та його історіографії. У 1955 р. виходять «Наші степи», написані для покоління українців, що виростили на чужині, наголошуючи, що «степ – славне тло нашої історії» та побіжно згадуючи історію козаччини, описує флору та фауну південноукраїнських степових територій [10, с. 85-94]. У 1955 р. виходять «Кошари», де онук М.М. Аркаса згадує маєток Богданівку [9, с. 63-67].

У 1956 р. випускає поетичний переклад «Дума про похід Ігоря на половців у 1185 р.» характеризуючи свою роботу як скромну працю, що не претендує ні на точність перекладу, ні на поетичну цінність і тим більше на славу. Писав її в еміграції не маючи відповідної літератури та розвідок, окрім праці професора В.М. Перетця про «Слово» і книжки зі старослов'янського тексту. Цікавим є його проведення паралелі між «Словом» та «Іліадою» Гомера,

як двох найстаріших творів староруського і грецького письменства. Називав свою роботу переказом, який не потребує строго дотримуватися першоджерела. Свою працю присвятив своїй матері, якій завдячував за заохочення та зацікавленість «Словом» [3, с. 216]. У своїй перекладацькій діяльності, М.М. Аркас використовував прийоми сталих на той час традицій української літератури. Як зазначає дослідниця О. Полухіна, саме з перекладів та інтерпретацій творів з античної тематики брала витоки нова «секулярна» українська література, що формувалася під знаком просвітницького реалізму (П. Лобисевич, К. Димитрашко, П. Гулак-Артемівський та ін.) [35, с. 37-38].

У 1962 р. випускає в лондонському суспільно-політичному та науково-літературному місячнику «Визвольний шлях» серію статей «Запорожці» (уривки з «Родинної хроніки»), де розповідає про свої дитячі роки у Богданівці та дружбу з місцевими хлопчиками, ділиться спогадами сімейного життя [5-7].

У 1963-1964 рр. працює над «Історією Північної Чорноморщини з діб прадавніх і до часів козаччини». У 1969 р. вона побачила світ у Торонто. Але після критики О. Домбровського полишає задум продовжувати, і перший том залишається останнім.

Від дідуся М.М. Аркас-третій успадкував хист до написання не лише історичних робіт, а й поетичних, його вірші періоду 1931-1933 рр. «Літом», «Марево ретроспективного прозріння», «Роздуми», «Різдво», «На лугах», «Над чорною мапою», «Чорне вітрило» збережені у Львівському Центральному державному історичному архіві (ЦДАЛ України) у фонді 309 «Наукове товариство імені Т.Г. Шевченка» [47, арк. 1-10].

М.М. Аркасу-третьому вдалося достойно наслідувати та продовжувати діяльність свого дідуся М.М. Аркаса, його літературний-поетичний талант втілювався у перекладах, монографії, повісті та вірші. Проживши більшу половину життя в еміграції, не маючи змоги повернутися до України, він не полишив працювати на її благо та підтримку української національної ідеї. Так само, як одного часу, М.М. Аркас вирішує написати свою «Історію України-Русі» насамперед для свого онука, М.М. Аркас-третій переслідує такі ж цілі у написанні своєї «Історії Північної Чорноморщини». В одному з листів на батьківщину у 1960-ті рр. М.М. Аркас-молодший писав: «Я хочу, щоб мій син добре знав минуле нашого роду, окремих його персонажів» [16].

Підводячи результати свого життя, М.М. Ар-

кас резюмував, що за 40 років поневіряння за кордоном він був студентом, чорноробом, доктором філософії, наймитом, лісорубом [4, с. 13]. Отже нащадки М.М. Аркаса, опинившись в еміграції, не розгубилися та робили все можливе для поширення української ідеї, до смерті залишаючись при цьому справжніми та відданими патріотами свого народу.

Досліджуючи життєві шляхи особистостей роду Аркасів, можна зазначити, що саме своїм високоморальним якостям, професіоналізму і повній віддачі обраній справі, відповідальності та порядності, вони посіли належне місце в історії Миколаєва й України у цілому. Кожне покоління цього роду репрезентувало особистість, що брала участь в історичних процесах XIX-XX ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Антониади Е. Знаменитый грек из Николаева // Рідне Прибужжя. 2006. 29 квітня. № 56 (2334). С. 4.
2. Аркас З.А. Описание Ираклийского полуострова и древностей его. История Херсонеса. Николаев: Типография М.В. Рюмина, 1879. 29 с.
3. Аркас М. Дума про похід Ігоря на половців у 1185 р. (переспів) // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. Лондон: Українська видавнича спілка, 1956. Кн. 2/26 (ч. 100). Річник III (IX). Лютий. 248 с. С. 216-225.
4. Аркас М.М. З родинної хроніки. Поезії. Дума про похід половців Новгород-Сіверського князя Ігоря Святославовича у 1185 р. [Загальна підготовка видання О.М. Полухіної]. Миколаїв, 1993. 93 с.
5. Аркас М. «Запорозці» (уривки з «Родинної хроніки») // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. Лондон: Українська видавнича спілка, 1962. Кн. 7-8 (176). Річник IX (XV). Липень-серпень. С. 775-778.
6. Аркас М. «Запорозці» (уривки з «Родинної хроніки») продовження (2) // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. Лондон: Українська видавнича спілка, 1962. Кн. 9 (177). Річник IX (XV). Вересень. С. 877-888.
7. Аркас М. «Запорозці» (уривки з «Родинної хроніки») закінчення (3) // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. Лондон: Українська видавнича спілка, 1962. Кн. 11 (179). Річник IX (XV). Листопад. С. 1149-1159.
8. Аркас М.М. Історія Північної Чорноморщини. Т. 1. Від найдавніших часів до початків формування Київської держави. Торонто: Гомін України, 1969. 350 с.
9. Аркас М. Кошари // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. Лондон: Українська видавнича спілка, 1955. Кн. 6 (6-92). Річник II (VIII). Червень. С. 63-67.
10. Аркас М. Наші степи // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. Лондон: «Українська видавнича спілка», 1955. Кн. 3 (3-89). Річник II (VII). Березень. С. 85-94.
11. Аркас М. Слідами Тараса Бульби (Із спогадів про мого незабутнього брата Миколу) // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. Лондон: Українська видавнича спілка, 1963. Кн. 11-12 (191). Річник X (XVI). Листопад-грудень. С. 1323-1343.
12. Аркас М. Що спонукало мене перекласти Гомеру «Іліяду» // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. Лондон: Українська видавнича спілка, 1954. Кн. 10 (10-85). Річник I (VII). Жовтень. 112 с. С. 82-87.
13. Баглай Й. «Микола Аркас є наш...» // Радянське Прибужжя. 1994. 29 грудня. № 150 (617). С. 4
14. Березовский Н.Ю., Доценко В.Д., Тюрин Б.П. Российский императорский флот 1696-1917. Военно-исторический справочник. Москва: Русский мир, 1996. 270 с.
15. Березовська Т.В. Аркаси в громадському і приватному житті // Аркасівські читання: матеріали I-ї Міжнародної науково-практичної конференції 14-15 квітня 2011 р. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомилинського, 2014. С. 10-12.
16. Березовська Т.В. Доля знаменитої родини // Щотижня. 1993. 16 січня. № 2. С. 4.
17. Березовська Т.В. Історичний портрет роду Аркасів. Миколаїв, 2005. 215 с.
19. Березовська Т.В. Микола Андрійович Аркас в приватному і громадському житті // Просвітницька справа родини Аркасів. Науково-методичний збірник. Миколаїв: ПСІ КСУ, 2002. 53 с. С. 17-21.
20. Березовська Т.В. Просопографічний погляд на вивчення родоводу Аркасів на тлі історичного розвитку Півдня України // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Вип. 2. Історичні науки. Миколаїв: Вид-во МФ НАУКМА, 2002. С. 48-51.
21. Березовська Т.В. Феномен роду Аркасів // Джерела духовності. Науково-практична конференція до 140-річчя М.М. Аркаса. Миколаїв, 1993. С. 9-10.
22. Бойченко В. Ще один Аркас! // Радянське Прибужжя. 1992. 18 лютого. № 27 (183). С. 3.
23. Бойченко В. Оба ми Миколи, або забутий син Аркасового роду // Щотижня. 1992. 28 лютого. № 8. С. 7.
24. Бундюченко Т.В., Шкварець В.П. Аркас Микола Миколайович. Шануємо пам'ять патріота України: монографія. Миколаїв: Іліон, 2012. 238 с.
25. Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 3.
26. Дрозд В. Сто літ любові. Портрет української родини на тлі епохи // Вітчизна. Літературно-художній та громадсько-політичний журнал. 2003. № 7-8. Липень-серпень. С. 11-103.
27. Дрозд В. Сто літ любові. Портрет української родини на тлі епохи. Продовження // Вітчизна. Літературно-художній та громадсько-політичний журнал. 2003. № 9-10. Вересень-жовтень. С. 11-87.
28. Энциклопедический словарь. Николаевцы 1789-1999. Николаев: Возможности Киммерии, 1999. 374 с.
29. Энциклопедія сучасної України. В 13-ти т. Т. 1 (А). Київ, 2001. 823 с.
30. Ковалєва О.Ф., Чистов В.П. Очерки истории культуры Южного Прибужья. От истоков до начала XX века. Из прошлой культурной жизни на Николаевщине. [В 2-х книгах]. Книга I. Миколаїв: Тетра, 2000. 356 с.
31. Ліфанов В. «Наш земляк – історик і археолог» // Південна правда. 1983. 3 вересня. № 202 (17333). С. 4.
32. Наріжний С. Українська еміграція. Ч. 1. Прага, 1942. 372 с.
33. Наше життя. Філадельфія: Видавництво Союзу американок в Америці, 1962. Жовтень. № 9. С. 31-32.
34. Некролог Марії Аркас-Клепацької // Наше життя. Філадельфія: Видавництво Союзу американок в Америці, 1986. Грудень. № 12. С. 44.
35. Общий морской список. Часть VI. Царствование Павла I и Александра I. А-Г. Санкт-Петербург, 1892. 656 с.
36. Полухіна О.М. Чуття єдиної родини (до джерел аркасового натхнення) // Просвітницька справа родини Аркасів. Науково-методичний збірник. Миколаїв: ПСІ КСУ, 2002. 53 с.
37. Сацкий А.Г. Коллекция древностей семьи Аркас // «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». Матеріали IV Миколаївської обласної краєзнавчої конференції. Миколаїв: Атол, 2002. С. 18-19.
38. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 р. – грудень 1918 р. Київ. Філадельфія, 1995. 493 с.
39. Смирнова А.А. Захарий Андреевич Аркас – военный, ученый, общественный деятель // Матеріали II Миколаївської обласної краєзнавчої конференції. «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». Т. II. Історія та культура. Миколаїв, 1997. 188 с.
40. Стрижова І.А. Роль Одеського товариства історії та старожитностей у збереженні історико-культурної спадщини українського народу // Інтелігенція і влада: Громадсько-політичний науковий збірник. Серія: Історія. Вип. 1. Одеса:

Астропринт, 2003. 196 с.

41. Томазов В. Греки в Україні // Берегиня. 2000. № 2 (25). С. 17-26.

42. Тункина И.В. Русская наука о классических древностях юга России (XVIII – середина XIX в.). Санкт-Петербург: Наука, 2002. 676 с.

43. Федорченко В.И. Императорский Дом. Выдающиеся сановники. Энциклопедия биографий в двух томах. Т. 1. Красноярск: Бонус. 672 с.

44. Фонди Миколаївського обласного краєзнавчого музею (далі – Фонди МОКМ). Д. 16879. Родинне дерево Аркасів, 1910. Мал.

45. Фонди МОКМ. Д. 16877. Родинне дерево Богдановичів. Поч. XX ст. Мал.

46. Фонди МОКМ. Д. 16878. Генеалогія родів Аркасів і Богдановичів, 1919. Мал.

47. Фонди МОКМ. Д. 24304. Спогади про М.М. Аркаса невідомого автора, 1925 (імовірно М.Д. Лагути).

48. Центральний державний історичний архів України в

м. Львові. Ф. 309. Спр. 1055. Вірші Аркаса Миколи (1931-1933 рр.) 10 арк.

49. Шитюк М.М., Горбуров Є.Г., Горбуров К.Є. Слава і гордість Миколаївщини: навчальний посібник. Миколаїв: Видавець Шамрай П.М., 2012. 276 с.

50. Шкварець В.П. Дослідження громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності М.М. Аркаса: огляд сучасної історіографії спадщини // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т. 23. Вип. 10. Політичні науки. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2002. С. 35-42.

51. Шкварець В.П. М.М. Аркас (молодший) – учасник визвольного руху, автор першої історії Північної Причорноморщини, українського першоперекладу гомерової «Іліади» // Краєзнавчий альманах. Історія. Архітектура. Наука. Освіта. Промисловість. Сільське господарство. Миколаїв: ОІППО, 2007. № 1. С. 60-65.

52. Шкварець В.П. Микола Миколайович Аркас: Життя. Творчість. Діяльність. Миколаїв-Одеса, 2002. 260 с.

Martyniuk Yuliia

Famous Figures of the Arkas

Among the peoples directly involved in the development of the South of Ukraine, one of the most important places take the Greeks. Having assimilated successfully in the Russian Empire, which included the South of Ukrainian at that time, they formed a stratum of ethnic and social-cultural elite of Ukraine, without losing at the same time the uniqueness and identity of their national identity. Among such families, the Arkas take a respectable place, some representatives of which made a significant contribution to the development of our statehood.

The paper deals with the history of Arkas family. Through the review of biographical portraits of Arkas family, the opportunity to restore the history of our country is given, and just through the prism of personality of the family representative we can discover the era, views and beliefs, the philosophy of life and values. The achievements and services of Arkas family to Ukraine were invaluable, since all its representatives proved themselves to be active members of the Ukrainian national and cultural process. It is noted that because of their high moral qualities, professionalism and full dedication to the chosen occupation, responsibility and decency, they took a proper place in the history of Mykolaiv and Ukraine as a whole. Each generation of this family represented a person who participated in the historical processes of the XIX-XX centuries.

Keywords: Arkas, biographical portrait, South of Ukraine, Mykolaiv